

PILULES SUISSES EN HET TOEVAL

SWISS PILLS AND SERENDIPITY

Marcel van der Voort

Jarenlang had ik de bruidsfoto van een volstrekt onbekende Franse vrouw, onmiskenbaar decennia geleden gemaakt en samen met een hoop andere spullen verworven bij de aankoop van mijn huis in Frankrijk, van de ene plaats op de andere gelegd, tot het moment zich aandiende dat ik écht moest beslissen of ik de lijst eventueel wilde hergebruiken en de foto bij het vuilnis moest zetten, of dat alles in zijn geheel maar naar de décharge moest. Ik besloot tot het eerste, en toen de beslissing eenmaal genomen was, hoefde ik ook niet meer zorgvuldig om te gaan met de foto. Dus maakte ik de achterkant open, maar stuitte op een versteviging van de foto in de vorm van een harde, metaalachtige plaat, die aan de voorkant een onverwachte afbeelding te zien gaf. Het bleek een reclameplaat te zijn. Het logo van de firma H & Cie., geïnspireerd door de Zwitserse vlag, draagt naast de naam van het product (*Pilules Suisses* - Zwitserse pillen), een nadere aanduiding van de werking van het aangeprezen product (*Dépuratives Toniques Laxatives* - bloedzuiverend en laxerend tonicum). Het spul kostte indertijd (wanneer precies?) Ffr 1,50.

De afbeelding is bepaald idyllisch te noemen. We zien vriendelijke bergen een vallei afbakenen met daarin een aangenaam bergmeer, een boerderijtje met grazend vee, en – en dat gegeven trok pas écht mijn aandacht – links vóór een aantrekkelijke vrouw, vergezeld van twee kinderen. Het zijn de vrouw en de kinderen die deze plaat geschikt maakt om er in *Litteratura Serpentina* aandacht aan te wijden, want er kronkelt een slang om de arm van de vrouw. Sterker nog: de vrouw laat de slang

Marcel van der Voort

When I bought my home in France I acquired among other bric-à-brac a wedding photograph of an unknown French woman unmistakably photographed several decades ago. For years on end I had moved it about in our house until I really had to decide either to reuse the frame and discard the picture or to throw it all in the rubbish bin. I chose the first possibility and so did not have to worry about the picture any more. So I opened its back and chanced upon a metal-like plate strengthening the picture. Unexpectedly, the plate showed a picture of its own on the other side. It turned out to be an advertising metal plate of the firm H & Co. Its logo, inspired by the Swiss flag, bears the product name (*Pilules Suisses* – Swiss pills) as well as more detailed specification of the effects of the recommended product (*Dépuratives Toniques Laxatives* – blood purifying laxative tonic). At the time (whenever?) the stuff was sold for 1.50 French Francs.

The picture is downright idyllic. Friendly mountains marking a valley containing a mountain lake, a small farm with cattle at pasture, and – what truly captured my attention – at the front on the left an attractive woman accompanied by two children. This picture of a Hellenized woman and children deserves the attention of the readers of *Litteratura Serpentina* for a snake is seen coiling around one of the arms of the woman. Moreover, the woman is giving the snake something to drink from a bowl in her left hand. She is feeding her pet snake while one of the children offers her a bouquet, possibly, of herbs. The other child also carries a similar posy in one hand – as it happens

drinken uit een kom die ze in haar linkerhand heeft. Ze voedt haar lievelingsdier. Tegelijkertijd biedt één van de kinderen haar iets aan wat wel eens een boeketje kruiden zou kunnen zijn. Het tweede kind heeft een soortgelijk boeketje in de hand – het houdt het toevallig op een plek waar bij klassieke afbeeldingen, om die decent te houden, vaker een olijfblad of tak zit – en roert met zijn andere hand met een stokje in een kom die op een driepoot staat. Een ronkende, veelbelovende tekst (zie apart kader) compleetert het reclamebord.

De afbeelding van de vrouw-met-slang riep direct associaties bij me op. Ik herinnerde me een dergelijke schoonheid van heel dichtbij gezien te hebben, en wel in het *Casa Pilatos* in Sevilla, Spanje. In een bijruimte in de galerij van de patio staat een vrouw met óók een slang in haar armen. Het serpent kronkelt om haar rechterarm, de kop rust in haar linkerhand. Ook in het Nationaal Archeologisch Museum van Athene treft men een *mer à boire* van dergelijke afbeeldingen aan. Het lijkt niet al te boud om te veronderstellen dat de vrouw op de reclameplaat een godin is, en wel een dochter van de slangengod Asklepios. Asklepios had er twee, Hygieia en Panakeia. In de naam van de eerste herkennen we ons woord 'hygiëne'; Hygieia is dan ook de godin van de gezondheid. Aan de naam van de tweede dochter is ons woord 'panacee' ontleend. Een panacee is een wondermiddel. Panakeia is bijgevolg de godin van de geneesmiddelen. Het vreemde aan deze zussen is, dat het Hygieia is die altijd met een slang wordt afgebeeld, en niet Panakeia, terwijl de slang eerder als attribuut van laatstgenoemde te rechtvaardigen zou zijn. Slangen zijn immers van oudsher een onmiskenbaar attribuut van de god-genezer Asklepios geweest en, ironisch genoeg, een onmisbaar ingrediënt (geweest) in tal van geneesmiddelen. Maar goed, het is dus Hygieia

holding it on the spot where classical pictures may show an olive leaf or branch for decency –while it stirs a bowl on a tripod with a stick in its other hand. A promising text in overblown language completes the billboard.

The women-with-snake picture promptly evoked several memories. I remembered noting a similar beauty at close quarters, in the *Casa Pilatos* (House of Pilate) in Sevilla, Spain, of all places. In a side-room of the patio gallery stands a woman figure, also with a snake in her arms. The serpent coils around her right arm with its head resting in her left hand. The National Archaeological Museum of Athens even contains a plethora of similar figures. It does not seem too bold to expect the woman on the advertisement to be a goddess, namely one of the two daughters of the snake god Asklepios (usually Asclepius), Hygieia (also Hygiea or Hygeia) and Panakeia (usually Panacea). We recognize the first daughter's name from our word 'hygiene'. Naturally Hygieia is the goddess of health. Our word 'panacea' stems from the second daughter's name. A panacea is kind of magic potion, so Panakeia is the goddess of medicine. The funny thing about these two sisters is that it is Hygieia who is always pictured with a snake, and not her sister Panakeia. The snake wasn't but should rather be associated with the latter goddess, for snakes not only were of old a distinct attribute of the god-and-healer Asclepius but bitter irony, they also formed and still form an indispensable ingredient in lots of medicines. But still it is Hygieia who beguiles the tourists in the *Casa Pilatos* and adorns the advertisement of the *Pilules Suisses*, which brings us to the pills from Switzerland.

The Swiss pills promise us a lot with regard to our health, they are truly a panacea. So the question presents itself if Hygieia's pres-

die in de *Casa Pilatos* toeristen bekoort en op de reclameplaat van *Pilules Suisses* prijkt. En dat brengt ons bij de Zwitserse pillen.

Zwitserse pillen beloven veel op het gebied van gezondheid. Ze zijn een waar panacee. De vraag is nu, of Hygieia er op de reclameplaat bij staat, omdat zij, net als haar vader, op het gebied van gezondheid iets voor de mensheid kan en wil betekenen en dus een louter geruststellende functie heeft, of dat haar aanwezigheid erop duidt dat er in de Zwitserse pillen slangen verwerkt zouden zijn. Ik opteer voor de tweede mogelijkheid. Die pillen kunnen dan nazaten zijn van panaceeën als mithridaticum en theriak, 'wondermiddelen' waarvan bekend is dat slangen tot de ingrediënten ervan behoorden (Van der Voort 1993, 153). Ook pleit vóór deze aanname, dat er tot op de dag van vandaag zowel op markten als in apotheken in o.m. Spanje slangen-
vet te koop is, dat pretendeert een probaat middel te zijn tegen aandoeningen zoals die ook vermeld worden op de bij toeval ontdekte reclameplaat.

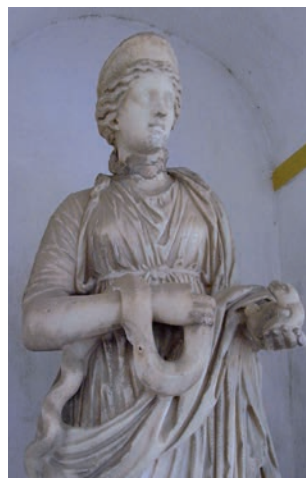
Het lijkt me niet zo maar een veldboeket, dat één van de knaapjes de godin aanbiedt en dat het andere kereltje vasthoudt. Eerder zal het een bosje kruiden zijn. De receptuur voor mithridaticum en theriak varieert in de loop der tijd weliswaar nogal, maar kruiden hebben er structureel een onmisbaar onderdeel van uitgemaakt. In ieder geval zitten er kruiden in *Pilules Suisses* (zie tekstkader). Ik fantaseer vermoedelijk dan ook niet al te zeer, als ik de afbeelding van godin en knaapjes als volgt interpreteer: onder het wakend oog van Hygieia bereidt het rechtse knaapje een mithridaticum of theriak. Het andere kereltje is erop uit geweest om méér kruiden te plukken, en laat die, voordat ze óók verwerkt worden, ter goedkeuring aan Hygieia zien.

ence on the advertisement either means that she, like her father, is of importance to mankind with regard to health as such and that she has, therefore, the function to soothe the mind, or that her presence signifies that real snakes were used as ingredient for these pills. I opt for the second possibility. The pills could well be descendants of such panacea like mithridatum (mithridate) and theriac. These were magic potions known to contain parts of real snakes among the ingredients (Van der Voort 1993, 153). A concomitant argument is that to this very day snake fat can be bought in countries such as Spain. Available on markets and in apothecaries, it professes to be an efficacious remedy for ailments like those written on the accidentally discovered advertisement board.

To me it seems that neither the bouquet that one laddie offers the goddess nor the one held by the other lad are just posies. Each is probably a collection of herbs. The prescription of mithridate or theriac varies during the course of time, with herbs always an indispensable ingredient. Well, the *Pilules Suisses* contain herbs nonetheless (see frame). So I am probably not too far from the truth if I interpret the picture of goddess and boys as follows: The lad at right prepares a mithridate or theriac while Hygieia keeps her eye on it. De other one has gathered more herbs and shows these to Hygieia for approval before these too are to be processed.

Note, by the way, that herbs are mentioned indeed as ingredients in the accompanying text of the advertisement while parts of snakes are not. This does not need to invalidate my supposition that snake fat is processed in the Swiss pills. Snakes still instil unreal fear and

Overigens, dat de kruiden in de begeleidende tekst van de reclameplaat wél als ingrediënten vermeld worden en eventuele slangenonderdelen niét, hoeft geen tegenargument te zijn voor mijn veronderstelling dat er slangenvet verwerkt zat in Zwitserse pillen: slangen appelleren nog altijd aan irreële angsten en afkeer, en vermelding van een dergelijk ingrediënt zou wel eens contraproductief voor de verkoop van de ‘panacee’ kunnen zijn geweest.

Mogelijk is zelfs het aanwezig vee veelbetekend. Want niet alleen mensen konden profiteren van theriak. Bekend is bijvoorbeeld, dat tot in de twintigste eeuw het *Theriaca Diatesseron* verkocht werd in apotheken in Bodegraven. Afnemers waren vooral boeren die het voor hun vee gebruikten.

Intussen hebben mijn naspeuringen naar *Pilules Suisses* niet veel opgeleverd. De fabriek bestaat vermoedelijk niet meer. Consultatie van enkele apothekers in Nesle, Frankrijk, hebben me niet veel wijzer gemaakt. Buren die ik de bruidsfoto heb laten zien, konden me niet

aversion, so mentioning such an ingredient may be counterproductive with regard to the sale of the panacea.

Even the presence of cattle may be significant. Not only people profited from theriac for it is known, for example, that in an apothecary's in the town of Bodegraven *Theriaca Diatesseron* was sold far into the 20th century. Here the main customers were farmers using it for their cattle.

Further inquiries by me into the *Pilules Suisses* did not produce any more results, however. The factory itself may not exist any more. Consultation of several pharmacists in Nesle, France made me none the wiser for my pains. Neighbours shown the wedding picture could not tell me who she was. If she had still been alive or if I could have talked to her descendants then I might have learned more about the origin of the advertisement. Anyway, this narrative shows that tidying mania as well as inquisitiveness may inspire the creation of figments of the imagination, like this.

vertellen wie de gefotografeerde vrouw is. Mocht zij nog leven, of had ik nazaten van haar kunnen bevragen, dan zou misschien duidelijk kunnen zijn geworden waarvan de reclameplaat afkomstig is. Enfin, hoe opruimwoede en nieuwsgierigheid inspiratiebron kunnen zijn voor een gedachtespinsel.

La faveur de plus en plus grande dont jouissent les Pilules Suisses auprès du public de tous les pays du monde, est bien la meilleure preuve de leur efficacité. C'est le meilleur remède et le plus sûr contre la constipation, les flatulences, les renvois acides, le manque d'appétit, les maux de tête, les hémorroïdes, palpitations de cœur, congestions, vertiges, maladies du foie, de la bile, de l'estomac et des intestins, en général contre toutes les suites d'une digestion défectueuse. Elles sont préparées avec les plantes médicinales les plus précieuses; leur action est prompte, absolument inoffensive et sans douleur. En vente ici et dans toutes les Pharmacies, ou l'on reçoit gratuitement un Prospectus explicatif.

De steeds groter wordende gunst die de Zwitserse pillen bij het publiek in alle landen van de wereld genieten, is wel het beste bewijs van hun effectiviteit. Dit is de beste en veiligste remedie tegen constipatie, winderigheid, zure oprispingen, gebrek aan eetlust, hoofdpijnen, aambeien, hartkloppingen, congestie, duizelingen, lever- en galziektes, die van de maag en de darmen, tegen alle gevolgen van een verstoorde spijsvertering in het algemeen. Ze worden bereid met de waardevolste medicinale planten; hun werkzaamheid is snel, absoluut onschadelijk en pijnloos. Hier te koop en in alle apotheken, waar men gratis een verklarende prospectus krijgt.

The continually increasing favour of the public's goodwill in all parts of the world with regard to the Swiss pills forms the best proof of their effectiveness. It is both the best and safest remedy against constipation, flatulence, acid indigestion, loss of appetite, headache, piles, palpitations, congestion, dizzy spells, diseases of the liver and the gallbladder, of the stomach and the bowels, and against all consequences of a troubled digestion in general. The pills are prepared from invaluable medicinal plants; they act quickly, are absolutely harmless as well as painless. Here they are for sale in all apothecaries, where an explanatory prospectus will be handed out for free.

Translation: A.A. Verveen.

English corrections: Maureen Bleeker-Turner

Voor wie verder wil lezen / Further reading

Bosman-Jelgersma, H., *Poeders, Pillen en Patiënten*. Amsterdam, 1983.

Corner, G., 'Mithridatium and Theriac, the most famous remedies of old medicine', in: *Bulletin of the Johns Hopkins Hospital*, vol. 26 (1915), pag. 222-226.

Daniëls, C., >Ons oudste pharmaceutische wapen=. In: *Pharmaceutisch Weekblad*, 1911, nr. 3-4, 1-18.

Van der Voort, M., *Van serpentes met venine. Jacob van Maerlant's boek over slangen hertaald en van herpetologisch commentaar voorzien*. Hilversum, 1993.

Watson, G., *Theriac and Mithridatium. A Study in Therapeutics*. London, 1966.

